

ВІДГУК
на дисертацію Кірячок Марини Володимирівни
«Візії апокаліпсису в українському постмодерністському романі»
на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук
за спеціальністю 10.01.01 – українська література

Дослідження сучасної української постмодерної прози, дедалі розширюючись й урізноманітнюючись за останнє двадцятиліття, стають складнішими, проблематичнішими, потребують нових інтерпретацій і узагальнень. Найбільш цікавою і перспективною площиною сучасної прози залишається її жанрова система, яка постійно трансформується і потребує ретельних наукових спостережень. Тож обрана Мариною Володимирівною Кірячок тема, що стосується наукового відстеження як нових, постійно обновлюваних рис функціонування сучасного українського постмодерного роману, так і, зокрема, специфіки художнього втілення апокаліптичної проблематики на змісто- та формотворчих рівнях, засвідчує якісно новий важливий крок у систематизації нових для української літератури історико-літературних явищ. Саме виокремлення проблеми як наукової, її перше цілісне й комплексне дослідження, вирізnenня типології художніх моделей функціонування апокаліптичного дискурсу української романістики робить актуальність і новизну дисертації незаперечними.

Констатуючи якісні зміни в царині проблематики і поетики української романної прози від середини 90-х років ХХ ст. й досьогодні, Марина Кірячок професійно відстежує найтонші нюанси зародження та художньої реалізації апокаліптичного дискурсу. Відштовхуючись від теоретичних досліджень сучасних зарубіжних та українських літературознавців, авторка вперше окреслює цілісну картину функціонування жанру, зосереджуючись на вивченні трьох основних аспектів, які й структурували три основні розділи її дисертації: становлення та специфіка розвитку жанру апокаліптичного роману в українській літературі; систематизація основних художньо-образних моделей апокаліпсису; визначення основних форм художньої реалізації апокаліптичних візій.

Науково ємким і змістовним у роботі виступає перший розділ «Український постмодерний апокаліптичний роман: становлення жанру та його різновиди». Аналізуючи специфіку української соціо-культурної ситуації на межі ХХ – ХХІ століть, дисертантка констатує унікальний характер української апокаліптичної прози у контексті розвитку європейської постмодерної літератури, окреслює основні змістові та функціональні риси апокаліптичного візіонерства, генезу й основні площини функціонування (релігійна, соціально-історична, психологічна тощо) цього явища. Уважне переосмислення авторкою наукової літератури та художніх текстів дозволило їй виділити й систематизувати три притаманних сучасному українському апокаліптичному роману різновиди: художній апокаліпсис як гра, як пророцтво, і як подія. Пропонуючи власні жанрові моделі, М. Кірячок докладно прописує систему їх жанрового маркування. Означена класифікація генологічної організації апокаліптичної української прози видається науково обґрунтованою і перспективною для подальшого вивчення. Важливою є її прив'язаність, з одного боку, до контексту культури, з другого, – до світоглядно-стильових своєрідностей авторського мислення кожного із обраних для аналізу письменників. Це особливо відчутно при ознайомленні з другим розділом дисертації «Художньо-образні моделі апокаліпсису». Уважно вивчаючи способи художньої реалізації проблематики і поетики апокаліптичного мислення Ю. Іздрика, О. Ульяненка, Є. Пашковського, Г. Пагутяк, Ю. Щербака, дисертантка докладно аналізує «мотивну сітку» їх творів, виділяючи як наскрізну специфіку художнього апокаліптичного дискурсу. Так, для «Воцника» і «Подвійного Леона» Ю. Іздрика – це максимальна інтеріоризація проблеми аж до знищення кордонів реальності, яка в самій своїй суті позначена різко негативними конотаціями; деміургія сновидінь і симуляцій підсиlena неприховано іронічним контекстом. Для О. Ульяненка – це максимальна позірна реальність, що набирає різких гротескових узагальнень, поєднаних із метафізицою посвяченості у вищі божественні таємниці буття. Авторка підкреслює думку про глибинний аксіологічний підтекст художнього апокаліпсису прозаїка. Вирізняючи

специфіку художньої апокаліптики Є. Пашковського, М. Кірячок наголошує на її прив'язаності до конкретної історико-суспільної ситуації в Україні початку 90-х та до охоронно-профетичного значення письменницької праці в кризовому стані безчасся. Апокаліптичні візії художника, на думку дисертантки, простягаються у площині гріха і спокути, уникнення яких може привести до неминучої катастрофи.

Варто зазначити професійний підхід авторки до аналізу апокаліптичної тематики в аналізованих творах. У кожному разі ми маємо глибоко індивідуальний підхід, що враховує специфічні проблемно-тематичні, жанрово-стильові, поетикальні відмінності. Так, аналіз образної системи роману Галини Пагутяк «Смітник Господа нашого» дозволяє М. Кірячок зосерeditись на характерних для цієї авторки есхатологічних відчуттях і пов'язаних із ними символічними маркуваннями, творенням специфічного езотеричного фону оповіді. Увагу зосереджено на розкодуванні образів Незайманої землі, Дивної країни, Іншого світу як шляхів до власної сутності. Художній апокаліпсис Г. Пагутяк дисертантка кваліфікує як психологічний, пов'язуючи його із пошуком героями шляху до власної сутності а, відтак, і спасінням.

Стосовно трилогії Ю. Щербака, дослідниця акцентує на оригінальній художній реалізації апокаліптичних візій твору, пов'язаних з ідеєю вічного протистояння добра і зла як у душі конкретної людини, так і у площині національної ментальності українців, наголошує на проблемі вибору, котрий здійснює нація і котрий структурує її історичну перспективу. Дисертантка звертає увагу на змінності образної структури твору, підкреслює її поліаспектність, підпорядкованість історичному ходу подій.

У третьому розділі «Форми художньої реалізації апокаліптичних візій у романному тексті» здійснений аналіз багатої палітри інтертекстуальних та мовностилістичних прийомів, жанрових форм досліджуваної прози. Значну увагу приділено досліженню біблійного інтертексту, в більшій мірі притаманного творам Є. Пашковського, О. Ульяненка. Стосовно інших авторів, дисертантка уважно систематизувала різні форми міжтекстовості, включаючи

алюзії, цитати, ремінісценції, парафрази, різноманітні форми використання постмодерної стилізації, колажування, пародіювання, іронічного відсторонення (роман Ю. Іздрика «Воццик»).

Специфіку мовного простору досліджуваної художньої апокаліптики М. Кірячок розглядає у типологічній площині постмодерного дискурсу, констатуючи усі його *фонетичні* (звуконаслідування, ритмізація, візуалізація, мовна гра); *лексичні* (типологія жаргонної лексики: кримінальна, блатняцька, діалектна (Є. Пашковський, О. Ульяненко); символічно-утаємнича, трохеїчна лексика (Г. Пагутяк, Ю. Іздрик); неологізми та професійна лексика (Ю. Щербак) тощо); *синтаксичні* (тавтологія, анафора, епіфора) засоби, які впливають на формування ритміки.

Розглядаючи лексичну організацію оповіді аналізованої прози, авторка зосереджує увагу на динаміці лексичних і стилістичних виражальних засобів, акцентуючи на їх характеро- та смысловтворчих функціях.

Змістовними й оригінальними є міркування авторки з приводу особливостей жанрової організації постмодерного апокаліптичного роману. Слід погодитись із висновками дисертантки про те, що постмодерністський роман мислиться як відкритий для модифікацій літературний простір, що дозволяє, з одного боку, втілити найсміливіші авторські задуми щодо експерименту в площині форми та змісту, а з іншого – не втрачає остаточного зв'язку з канонами жанру.

Слід відзначити, що дисертаційній роботі Марини Володимирівни Кірячок притаманне виразне структурування матеріалу, позначене прагненням авторки до чітких систематизацій і класифікацій досить різноманітного матеріалу. Відтак залучення різноманітного художнього контексту лише яскравіше уточнило певні закономірності функціонування постмодерного апокаліптичного роману; дало підстави для наукового обґрунтування й комплексної розробки теоретичної моделі апокаліптичного жанру постмодерного українського роману, типології його маркування на різних рівнях: генологічному, образному, сюжетно-композиційному, тематико-мотивному тощо.

В результаті ознайомлення з дисертацією М. В. Кірячок виникла низка питань і зауважень, на яких хотілося б акцентувати увагу під час захисту.

По-перше, у п.1.2 дисертантка виділяє три основні напрямки «кінцевітних інтерпретацій» у сучасному постмодерному романі: релігійний, соціально-історичний, психологічний. Натомість, на нашу думку, представлений матеріал дозволяє глибше кваліфікувати наявну дефініцію. Варто, можливо було б, деталізувати її актуалізувати різноманітніший спектр художніх версій наявної проблеми. В усякому разі, при глибшому аналізі можна було б ширше, ніж представлено, виділити її загально філософські, її гностичні чи езотеричні, її політичні та ін. площини. Так, художній апокаліпсис Г. Пагутяк дисертантка кваліфікує як психологічний, пов'язуючи його із пошуком героями шляху до власної сутності а, відтак, і спасінням. Однак сьогодні, очевидно, правомірніше говорити про актуалізацію письменницею метафізично-притчевого дискурсу, про її оригінальний герметичний гностицизм. А твори Іздрика, скажімо, актуалізують патопсихологічну інтерпретацію.

По-друге, варто було б розмежувати, у якому з випадків апокаліптичне візіонерство є центральним пунктом «збирання» твору в художню цілісність, а де виникає на рецептивних полях, у візіях «зразкового» читача. Як, скажімо, у романі Є.Пашковського.

Аналізуючи специфіку жанрового вираження апокаліптичної тематики, М. Кірячок відштовхується від уже розроблених дослідниками жанрових матриць, її іноді, уникаючи власних дефініцій, некритично засвоює їх. Скажімо, «жанрову невизначеність» роману Ю. Щербака «Час смертохристів» авторка констатує, розглядаючи твір у межах «адреналінових» жанрів пригодницької літератури (бойовик, політичний трилер, трилер-катастрофа), а також елементів метажанру фантастики, зокрема, ознак жанру антиутопії» (с.155-158). Тут виникає ряд питань: по-перше, чи й справді ніяк не можна визначити жанрову домінанту твору; по-друге, чи обов'язково утопію (антиутопію) слід розглядати у контексті «елементів метажанру фантастики», чи це все-таки досить відмінні поняття?

Помічені зауваження не можуть позначитись на високій оцінці сумлінної наукової роботи Марини Кірячок, яка актуалізує напрямки сучасних українських історико-літературних досліджень, пов'язаних із контекстом розвитку жанрової системи постмодерного роману. Висновки до дисертації переконливо узагальнюють результати роботи, накреслюють основні ракурси наукового засвоєння проблеми: її генезу, контексти, поетику, особливості функціонування та рецепції. Авторці вдалося системно означити якісні зсуви в теоретико-естетичному осмисленні феномену українського художнього апокаліпсису.

В цілому дисертаційна робота Марини Володимирівни Кірячок, як і всі наукові публікації авторки, написана на високому фаховому рівні. Автореферат із максимальною повнотою фіксує викладені в дисертації основні напрямки і результати дослідження. Розбудований авторкою алгоритм аналізу апокаліптичного дискурсу сучасного українського постмодерного роману може бути плідно застосований у процесі вивчення питань теорії постмодерного роману, зокрема апокаліптичного.

Робота М. В. Кірячок є належно апробованою і представленаю на 6-и Міжнародних та Всеукраїнських (у т.ч. одній закордонній (Польща) наукових конференціях; у 8-и одноосібних наукових публікаціях, п'ять із яких опубліковані у фахових наукових виданнях України, 1 – у закордонному.

Автореферат дисертації, текст дисертаційної роботи та публікації М. В. Кірячок відповідають вимогам "Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника", затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24. 07. 2013 № 567, і дають усі підстави для присудження авторці наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01. 01 – українська література.

Офіційний опонент – доктор філологічних наук, професор кафедри теорії та історії світової літератури імені професора В. І. Фесенка
Київського національного лінгвістичного університету